

ZİYÂDİLER

miş, Zebîd şehri etrafındaki surlar onun döneminde yenilenmiştir. Hüseyin b. Selâme'nin yaptırdığı camilere yüksek minareler konmuştur. Hacıların su ihtiyacını temin için yollarda kuyular açtırıldığı gibi yollara mesafeyle ilgili işaretler konularak yolculuk kolaylaştırılmıştır. Ziyâdiler döneminde Zebîd'de ayrıca pek çok medrese inşa edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Muhammed b. Abdullah el-Alevî, *Siretü'l-Hâdi* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1392/1972, s. 195-198, 233, 295, 392, 396, 397, 403; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VIII, 593; Hemdânî, *Şifâtü Cezîretü'l-Ârab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî), Riyad 1394/1974, s. 222-259; Umâre el-Yemenî, *el-Müfid fi ahbâri San'â' ve Zebîd ve şuarâ'ü mülûkîhâ ve a'yânîhâ ve üdebâ'ihâ* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî), Kahire 1976, s. 38-84; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 381; VIII, 62; IX, 455; İbnü'd-Dejba', *Kurretü'l-uyûn* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî), Kahire 1977, II, 138-149; Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî, *Gâyetü'l-emânî fi ahbâri'l-ku'tri'l-Yemânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire 1388/1968, I, 148-149, 151; Abdurrahman b. Muhammed Vusâbî, *Târîhu Vuşâb* (nşr. Abdullah Muhammed el-Habeşî), San'a 1979, s. 22-26, 62; M. Ermîn Sâlih, "Münâkaşa fi'l-meşâdiril-Yemeniyye 'an târihi'd-devleti'z-Ziyâdiyye", *el-Mevsimü's-sekâfi: 1978-1983*, Kahire 1984, s. 131-149; Abdurrahman Abdülvâhid eş-Şücâ', "Neş'etü'd-devleti'z-Ziyâdiyye", *el-İktil*, VII/2, San'a 1989, s. 34-41; G. R. Smith, "Ziyâdids", *EI* (İng.), XI, 523-524.

MUSTAFA L. BİLGE

ZİYÂDİYYE

(الزبَادِيَّة)

Mürcie'den

Muhammed b. Ziyâd el-Kûfî'nin görüşlerini benimseyen tâli bir fırka

(bk. MÜRCİE).

ZİYÂDİYYE

(الزبَادِيَّة)

Hâriciler'in Seâlibe kolundan

Ziyâd b. Abdurrahman'ın görüşlerini benimseyen tâli bir fırka

(bk. SEÂLİBE).

ZİYÂEDDİN EFENDİ

(1847-1918)

Osmanlı şeyhülislâmı.

Mehmed Ziyâeddin Efendi, Ramazan 1263'te (Ağustos 1847) İstanbul'da doğdu. Fetvahâne'de başmüsevvid olan Ezîneli Osman Nûri Efendi'nin oğludur. Eyüp-

te ibtidâî mektebinden sonra Şehzade Rüşdiyesi'ne devam etti. 18 Ağustos 1858'de kendisine ruûs maâşi tahsis edildi. 17 Şubat 1861'de Rüşdiye Mektebi'ni a'lâ derece ile tamamladı. İlk görevine Ocak 1862'de Fetvâhâne-i Âlî'nin pusula odasında başladı. 5 Haziran 1864'te imtihanla fetva odasına tayin edildi. İki yıl sonra da mülâzim sınıfına terfi etti ve ilâve memuriyet olarak fetva musahhihliği görevi verildi. 18 Mart 1867'de müsevvidlikle birlikte ilâ-mât-ı şer'iyye odasında mübeyyizlik hizmetine getirildi. Ertesi yıl İstanbul ruûsuna nâil oldu ve 3 Nisan 1870 tarihinden itibaren Mekke şehri bab niyâbetine tayin edildi. 11 Mart 1872'de süresini tamamlayarak İstanbul'a döndü ve önceki görevi olan Fetvahâne'de mübeyyizlik hizmetine devam etti. Ardından mûsile-i Süleymaniyye'ye terfi etti. Bu arada derslerine katıldığı Fetvâ Emîni Şehrî Mehmed Nûri Efendi'den 8 Haziran 1873 tarihinde icâzet aldı. Ziyâeddin Efendi'nin Arapça'ya hâkim olduğu kaydedilir.

Ziyâeddin Efendi 18 Mayıs 1874'te Urfa sancağı niyâbet-i şer'iyyesine getirildi. İki yıl sonra istifa ederek İstanbul'a döndü ve önceki gibi ilâ-mât-ı şer'iyye odasındaki müsevvidlik vazifesine devam etti. Bu göreviyle birlikte pusulacılık hizmetini de sürdürdü. Ayrıca Fetvâhâne-i ilâ-mât-ı Şer'iyye mümeyyizliğine muavinliğine tayin edildi. 3 Ocak 1878'de başmüsevvidliğe yükseltildi. 31 Ağustos 1880'de mûsile-i Süleymaniyye, Eylül 1885'te hâmise-i Süleymaniyye pâyelerini aldı. 3 Haziran 1886'da bilâd-ı mahrecden Trabzon mevleviyetine getirildi; yaklaşık bir yıl sonra bu görevinden ayrıldı. Eylül 1887'de bilâd-ı hamse pâyesi aldı. 10 Temmuz 1888'de kasâm-ı askerî memuriyetine geçti. Ağustos 1889'da Fetvâhâne-i Âlî ilâ-mât-ı Şer'iyye mümeyyizliğine tayin edildi. İki yıl kadar bu görevini sürdürdü. 7 Ağustos 1891'de Mekke kadılığına getirildi. 26 Temmuz 1892'de süresini tamamladı ve 17 Mayıs 1893'ten itibaren Trablusgarp merkez niyâbetine gönderildi. Ardından tekrar İstanbul'a döndü. 12 Temmuz 1896'da ikinci defa Fetvâhâne-i Âlî ilâ-mât-ı Şer'iyye mümeyyizliğine tayin edildi, sonra da Sadreyin-i Muhteremyn müsteşarı oldu. 27 Ekim 1896'da İstanbul pâyесini aldı. 24 Haziran 1897'de müsteşarlıktan ayrıldı ve uhdesine İstanbul kadılığı tevcih edildi. Bu görevde bulunduğu sırada kendisine Anadolu kazaskerliği pâyесi de verildi.

9 Şubat 1909 tarihinde Rumeli kazaskerliğine tayin edilen Ziyâeddin Efendi,

dört gün sonra Şeyhülislâm Cemâleddin Efendi istifa edince onun tavsiyesiyle şeyhülislâmlığa getirildi. Şeyhülislâmlık görevi kendisine tebliğ edildiğinde rahatsızlığını ileri sürerek önce kabul etmediği, ardından fikrini değiştirmesi üzerine tayinin yapıldığı kaydedilir. Şeyhülislâmlığı kabulde tereddüt etmesi sebebiyle sadâret alayı ertelenmiş, daha sonra da şeyhülislâmın giymesi âdet olan ferve-i beyzâ bulunmadığından Ziyâeddin Efendi siyah lâta üzerine nişan ve kordon takılarak alaya katılmıştır. Bu tayin esnasında II. Abdülhamid'in kendisine bir kupa (kapalı fayton) hediye ettiği, ancak padişah tahttan indirilince arabanın atlarını saraya iade ettiği belirtilir.

Ziyâeddin Efendi'nin şeyhülislâmlığı esnasında, yabancı ülkelerin kanunlarından faydalanılarak yeni kanunlar ve nizamlar konulacağı hakkında programında yer alan kayıtlar dolayısıyla hükümetin eleştirildiği ve Ziyâeddin Efendi'nin Derviş Vahdetî tarafından *Volkan* gazetesinde yayımlanan bir açık mektupla protesto edildiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde şeyhülislâmın açıklama yapmak üzere Meclis-i Meb'ûsan'a davet edilmesi de *Volkan* gazetesinde İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti adına tepkiyle karşılanmıştı. 13 Nisan 1909'da Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın ilk kabinesinin istifasıyla birlikte Ziyâeddin Efendi'nin şeyhülislâmlığı da sona erdi. Ancak ertesi gün oluşturulan Ahmed Tevfik Paşa kabinesinde Ziyâeddin Efendi yine şeyhülislâm olarak görev aldı. 31 Mart Vak'ası esnasında şeyhülislâm sıfatıyla Ziyâeddin Efendi halkın ve askerî yatıştırılmasında önemli rol üstlendi.

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine meşruiyet kazandırmak için hal' fetvasını şeyhülislâm olarak Ziyâeddin Efendi verdi. O sırada Meclis-i Meb'ûsan üyesi olan Elmalılı M. Hamdi (Yazır) tarafından müsveddesi yazılan fetvaya Fetva Emîni Hacı Nûri Efendi karşı çıktı ve fetva eminliğinden daha önce istifa etmiş olduğunu bahane ederek fetvayı imzalamadı. Tartışmaların ardından fetva metnine, padişaha kendiliğinden feragat teklif edilmesi fikrasi ile hal' kararının oluşturulan meclise (erbâb-ı hall ü akd) bırakılması şeklinde ifadeler eklendi. Ziyâeddin Efendi, II. Abdülhamid'i dinî kitapları tahrif etmek ve yakmakla suçlayan, sebepsiz hapis ve katil, israf yoluyla devletin hazinesine zarar vermek, yemininden dönmek ve fitneye sebebiyet vermek gibi suçlar isnat eden fetvayı imzalamamak için rahatsızlığını ile-

ri sürüp meclise gitmek istemedi. Ancak Talat Paşa'nın tehdit ve zorlamasıyla fetvanın son şeklini imzalamak zorunda bırakıldı (fetva metni için bk. Ali Cevad, s. 148). Fetvayı imzalamadığı takdirde II. Abdülhamid'in öldürüleceği yolundaki telkinin de Ziyâeddin Efendi üzerinde etkili olduğu belirtilir. Ziyâeddin Efendi, fetvayı 14 Nisan 1909'da Tefvik Paşa'nın ilk kabinesinde görevinde bırakılarak ikinci defa şeyhülislâmlığa getirildiği sırada imzaladı. Fetva metni 27 Nisan'da Meclis-i A'yân ve Meclis-i Meb'ûsan üyelerinin katılımıyla oluşturulan Meclis-i Umûmî-i Millî'de okunup oy birliğiyle hal' kararı alındı.

Ziyâeddin Efendi ikinci defa tayin edildiği şeyhülislâmlık görevinde sadece yirmi bir gün kalabildi ve 5 Mayıs 1909'da Tefvik Paşa kabinesinin istifası üzerine makamından ayrıldı. Yerine Pirîzâde Mehmed Sâhib Efendi getirildi. Toplam meşihat süresi iki ay yirmi bir gündür. Ziyâeddin Efendi şeyhülislâmlıktan ayrıldıktan sonra Meclis-i A'yân üyesi oldu, vefatına kadar bu görevde kaldı. Vefat tarihi hakkında kaynaklarda 1914, 1917, 1918 ve Ramazan 1920 gibi farklı bilgiler vardır. Albayrak ise vefat tarihini 2 Ramazan 1336 (11 Haziran 1334/1918) olarak verir. Mehmed Ziyâeddin Efendi vasiyeti üzerine Eyüp'te bulunan aile mezarlığına defnedildi. Halen mezarının Eyüp'te Beybaba so-

Ziyâeddin Efendi'nin Eyüp Mezarlığı'ndaki kabri

kağı üzerinde Feridun Ahmed Paşa Türbesi karşısında ve sokağın dirsek yaptığı mevkide Küçük Hüseyin Efendi hazîresinde olduğu belirtilir. Kabri 1950'de torunu Yekta Fırat Bey tarafından yaptırılmıştır. Mezar taşındaki ifadelerden damadı Mehmed Selâhaddin Bey'in kabrinin de burada bulunduğu anlaşılmaktadır (Haskan, II, 80). Birinci dereceden Mecîdî ve Osmânî nişanlarına sahip olan Ziyâeddin Efendi'nin bir kızının bulunduğu ve torununun da bu kızından doğduğu bilinmektedir. Onun kendi halinde sessiz bir insan olduğu, nâzırlar heyetinde ve Meclis-i A'yân'da söze pek karışmadığı kaydedilir. Bu sebeple, Hüseyin Hilmi Paşa'nın mecliste hiçbir iş için konuşmayan Ziyâeddin Efendi'den hoşlanmadığı ve, "Cemâleddin Efendi'nin yerine şeyhülislâm bulamadık" diye şikâyetinde bulunduğu nakledilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Sicil Dosyaları, nr. 247 [not: Sadece dosya mevcut, içinde evrakı yok]; *Sicil Defteri*, İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, VII, 33; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 617-619; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, IX, 1297-1299, 1403; XI, 1665, 1708, 1711; Ali Fuat Türkoglu, *Görüp İştittiklerim*, Ankara 1951, s. 21, 23, 35-38; Ali Cevat, *İkinci Meşrutîyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi* (haz. Faik Reşit Unat), Ankara 1960, s. 38, 48-54, 57-58, 90-92, 129, 140, 147-154, 179, 180, 191; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 376-377, 556-557; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 222-225; M. Orhan Bayrak, *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İstanbul 1979, s. 82; Abdurrahman Şeref, *Tarih Söyleşileri* (s. nşr. Mübaccel Namî Duru), İstanbul 1980, s. 236; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Ülemâsı*, İstanbul 1996, III, 378-379; Osman Selim Kocahanoğlu, *Devîş Vahdeti ve Çavuşların İsyanı*, İstanbul 2001, s. 159-162; M. Nermi Haskan, *Eyüplü Meşhurlar*, İstanbul 2004, II, 79-80.

TAHSİN ÖZCAN

ZİYÂEDDİN el-MAKDİSÎ

(ضياء الدين المقدسي)

Ebû Abdillâh Ziyâüddîn Muhammed
b. Abdilvâhid b. Ahmed
el-Makdisî es-Sa'dî
(ö. 643/1245)

el-Ehâdişü'l-muhtâre adlı
eseriyle tanınan
Hanbelî hadis âlimi.

6 Cemâziyelâhîr 569'da (12 Ocak 1174) Dimaşk'ın Kâsiyûn dağının eteklerindeki Sâlihiye mahallesinde doğdu. 567'de (1171) doğduğuna dair bilgi doğru değildir. Sa'diyyûn kabilesinden olup dedelerinin asıl yurdu olan Kudüs yakınındaki Cemmâilî köyüne nisbetle Cemmâilî, Dimaşk'ta doğup burada vefat ettiği için Dimaşki, doğduğu mahalleye izâfetle Sâlihi nisbeleriyle de anılmış. Ziyâeddin veya Hâfız ez-Ziyâ lakaplarıyla meşhur olmuştur. Babası devrin âlimlerinden Abdülvâhid b. Ahmed el-Makdisî, annesi aynı aileden dindar bir kadın olan Rukiyye bint Ahmed el-Makdisiyye'dir. Ziyâeddin çok küçük yaşta ailesinin yanında okuma yazma öğrendi ve Kur'an'ı ezberledi. Yine küçük yaşta iken ailenin diğer fertleriyle birlikte ders halkalarına katılmaya başladı. İlk hocaları arasında Ebû'l-Meâlî Abdullah b. Abdurrahman es-Sülemî, Ebû'l-Fazl İsmâil b. Ali el-Cenzevî ve Muhammed b. Hamza el-Kureşî gibi âlimler zikredilmektedir. Daha sonra Şam bölgesini dolaştı ve Mizze'de Ebû Ali Ahmed b. Ebû'l-Kâsım ez-Zevze'î'den ve diğer hocalardan ders aldı. 593'te (1197) Muhammed b. Halef el-Makdisî'nin kızı Asiye ile evlendi.

Evlendikten kısa bir süre sonra çeşitli ilmî seyahatler yaptı. 594 (1198) yılında Mısır'a yaptığı ilk seyahatinde İbn Neciyye diye bilinen Ebû'l-Hasan Ali b. İbrâhîm ed-Dimaşki, Ebû Abdullah Muhammed b. Hamd el-Ensârî el-Ertâhî, İsmâil b. Sâlih el-Mısırî, Hibetullah b. Ali el-Büsîrî gibi âlimlerden icâzet aldı ve 596'da (1200) Dimaşk'a döndü. Ertesi yıl başlayıp 602'de (1205) tamamladığı ikinci seyahatinde Bağdat'a gitti. Bağdat'ta Ebû'l-Ferec İbnü'l-Ahmed, Ebû Hafs İbn Taberzed, İbnü'l-Ahmed gibi âlimlerden istifade etti. 598'de (1202) Bağdat'tan Hemedan ve İsfahan'a geçerek birçok âlimden icâzet aldı. Dimaşk'a dönünce ders okutmak için küçük bir medrese inşa ettiyse de 605 (1208) yılında yeni bir seyahate çıktı. Musul'dan başlayıp Hemedan, İsfahan, Nişâbur, Merv,

Ziyâeddin Efendi'nin II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyile ilgili fetvası (*Mufasssal Osmanlı Tarihi*, VI, 3450)

